

RODERIC PITA I MERCÈ

UNA REFERENCIA EPIGRAFICA LLATINA D'UNS BANYS PUBLICS AMB  
PORXO I UN AQUEDUCTE A LA BARCELONA ROMANA  
DEL SEGLE II DE LA NOSTRA ERA



# UNA REFERENCIA EPIGRAFICA LLATINA D'UNS BANYS PUBLICS AMB PORXO I UN AQUEDUCTE A LA BARCELONA ROMANA DEL SEGLE II DE LA NOSTRA ERA

RODERIC PITA I MERCÈ

En aquesta comunicació volem fer un comentari d'unes inscripcions llatines honorífiques, trobades a Barcelona i dedicades a dos personatges patricis de la Barcelona romana, Lucius Minucius Natalis i el seu fill Lucius Minucius Natalis Quadronius Verus, que a les seves expenses i en terreny propi van bastir uns banys amb pòrtic i les seves conduccions d'aigua per a un públic dels barcelonins del segle II de l'era cristiana. La promoció d'aquest establiment de banys a la Barcelona romana justifica l'aspecte sanitari d'aquest treball.

De les tres inscripcions llatines de les que farem esment en aquest treball, la peça principal i bàsica, és la numerada al Corpus Inscriptionum Latinorum amb el número 4509 i és una làpida de marbre grisenc que fou trobada fragmentada en tres grans trossos apareguts en llocs distants, un a Mataró, un altre a Mollet i el tercer a Barcelona, a la Casa de l'Ardiaca, si bé sembla que la pedra era originària de la ciutat de Barcelona i col·leccionistes o antiquaris portaren els fragments a Mataró i a Mollet. Falta la part central del text de dalt a baix, però el seu text complet afortunadament ha pogut ésser reconstruït de forma definitiva pel Prof. Mariner Bigorra que publica el text i traducció (1). Abans aquesta inscripció fou estudiada per Hübner (2), Dessau (3), Battie (4) i Vives (5) i també comentada per Almagro (6) i Carreras Candi (7).

No sabem el lloc en què originàriament estava situada la pedra comentada i la naturalesa del monument o memorial a la que era destinada. El text d'aquesta inscripció principal, combinat amb el text d'altres dos inscripcions referents en particular al fill Lucius Minucius Natalis Quadronius Verus han permès a la vegada que refer el text, conèixer moltes dades d'una curta biografia dels personatges dedicats, que pertanyien a una de les principals famílies patrícies de la Barcelona romana, amb influència política a Roma, entre els senadors hispànics enlairats pels emperadors Nerva, Trajà i Adrià (8).

## Traducció catalana del text llatí reconstruït

La reconstrucció del text ha plantejat problemes i dubtes que no entrem a discutir ni a resoldre i ara solament donem una versió catalana que estímem definitiva, fet per Mariner i que es més o menys així:

"Luci Minici Natal, fill de Luci de la tribu Galeria, cònsul, procònsul de la província d'Àfrica, company d'August, legat d'August

en funcions de pretor del divinitzat Trajà el Pàrtic i de l'emperador Trajà Adrià August a la província de la Pannònia Inferior; inspector del llit del riu Tiber i de les riberes i clavegueres de la Ciutat (Roma) legat del divinitzat Trajà el Pàrtic al front de la legió III Augusta, legat del divinitzat Trajà el Pàrtic al front de la legió...., premiat pel mateix emperador amb els guardons de les corones al mèrit a l'assalt a un mur de valies i a una muralla i la corona d'or, amb tres banyes sense llança i tres estandarts, legat en funcions de pretor de la província d'Àfrica Proconsular, tribu de la pleb, cuestor de la província de...., quadrunvir a la cura de les vies i camins, i el seu fill Lluç Minuci Natal Quadroni Ver, fill de Lluç, augur, tribu de la pleb, designat, cestir d'August, i al mateix temps legat del seu pare en funcions de pretor de la província d'Àfrica, Tribu Militar de la Legió I Auxiliadora, Pia Fidel, de la Legió XI Claudia Pia, Fidel, de la Legió XIV Màrcia Victoriosa, triunvir de la moneda per la fundició i acunyació de l'or, argent i aram, van construir en terreny de la seva propietat uns banys amb pòrtics i les conduccions d'aigua" (9).

## Cronologia

La inscripció principal té una referència cronològica, de certa importància; en tractar de l'emperador Trajà el text epigràfic usa les paraules: "divi Traiani Parthici", que indica ja a l'emperador Trajà divinitzat després de la seva mort i en esmentar l'emperador Adrià, no el dona com a personatge diví i per això al moment de la dedicació probablement Adrià encara vivia o al menys no estava oficialment divinitzat. L'emperador Adrià morí el juliol de l'any 138 i per això proposem per la inscripció CIL-4509 una datació entre el 135 i el 138 com a més escaient (10). Les altres inscripcions complementàries, la CIL-4510 i CIL-4511 (11) són una mica posteriors, alguns anys posteriors, i poden situar-se cap al 140 més o menys (12).

## Curriculum Vitae de Lluç Minici Natal

Segurament va néixer a Barcelona, al si d'una família de la classe alta o patrícia possiblement d'origen romà, és a dir, d'una nissaga de colonitzadors romans de la Colonia Faventina Barcino, i un dels seus avantpassats va ésser un soldat romà llicenciat establert a Barcelona com a colonitzador. La seva adscripció a la tribu Galèria és indicatiu d'ascendència del Nordest d'Hispania. El cognom Minici sembla indicar una ascendència colonial romana. Cal suposar el seu neixement cap a l'any 80 de la nostra era. Va rebre probablement una educació totalment en llengua llatina i segurament dominava el llatí, llengua oficial de l'Imperi. Després degué estudiar dret i les matèries necessàries per una carrera administrativa (13).

El cursus honorum de Lluç Minici Natal és típicament senatorial. Degué arribar a la categoria de l'ordre senatorial per una adlectio i segons indica la pròpia inscripció comentada, ocupa els càrrecs de Cònsul a Roma, Proconsul de la Província d'Àfrica segurament residint a Cartago, capital de l'Àfrica Proconsular, fou Senador a Roma i amb

aquesta categoria tingué la *Sodalitas Augusti* segurament per formar part d'alguna Secretaria o Consell prop de l'Emperador a Roma, després va ésser enviat a la Província de Pannònia Inferior com a Legat Augustal i Propretor, amb residència a *Aquincum*, campament romà al costat del Danubi en un barri de l'actual Budapest i en aquest càrrec estigué durant l'últim període de Trajà i als primers temps de l'Imperi d'Adrià (14). Després tornà a Roma amb el càrrec d'Inspector o Encarregat del Illit del Tíber, de les seves rives i de les clavegueres de la ciutat de Roma, càrrec normalment reservat a un funcionari de l'ordre senatorial, i finalment s'enumeren els seus càrrecs militars, primer va ésser legat de la Legió III Augusta de guarnició a Lambesa, que a l'any 128 és visitada per l'Emperador Adrià, que fa un discurs a la dita legió (15).

Després ostenta un altre càrrec militar de Legat d'una legió, que segurament intervé a la campanya contra els parts i segurament també en la guerra de Judea per la rebel·lió de Bar-Kochba, ja que la gran quantitat de condecoracions militars que té segons la inscripció, presuposa una actuació molt llarga, intensa, activa i distingida a l'exèrcit romà, ja que el veiem condecorat amb les més altes distincions romanes, la Corona Vallar, la Corona Mural i la Corona Aurea i altres secundàries com són tres *hastis puris* i tres *vexillis* (16). Cal pensar que també durant la seva permanència a la Pannònia, intervengué en accions guerres de les dues guerres de la Dàcia, comanant tropes auxiliars provincials, als exèrcits de Trajà i aquesta actuació militar contra els dacis a les ordres de Trajà, dona lloc a les seves accions de valentia i heroicitat que el feren acreedor de les més altes condecoracions militars de l'exèrcit romà, ja que de tota la relació de fets de la inscripció, és la sèrie de condecoracions guanyades, el més digne d'ésser remarcat.

També en el *cursus honorum* el veiem de Legatus Propretore a una província africana, sembla que a Àfrica Proconsular, també Tribú de la Pleb a Roma, fou Cuestor a una província que no coneixem i quadunvir encarregat dels camins i vies d'un sector determinat, que no consta. En resum un funcionari de l'ordre senatorial, que desempeña càrrecs de molta confiança i categoria a Roma i a províncies com Àfrica, Pannònia i probablement a la Dàcia i a la Pàrtia, intervenint amb grau militar i dirigint personalment unitats militars romanes, en algunes campanyes militars com la de Dàcia, i contra els parts, cobrint-se de glòria. En resum, un *curriculum vitae* exemplar i notable com a militar i funcionari imperial romà.

#### Curriculum vitae del fill, Lluç Minici Natal Quadroni Ver

Segons es menciona expressament a la inscripció CIL-4511 (17), Lluç Minici Natal Quadroni Ver nasqué a la ciutat de Barcelona, probablement cap al canvi de segle, és a dir, més o menys a l'any 100, segons creiem i va rebre una educació d'acord amb la categoria social i econòmica del seu pare, amb el que visqué a Roma, a Cartago, a Aquincum i, és conegut a través de les tres inscripcions, el seu *cursus honorum* és d'ordre senatorial, com corresponen per herència i per influència política paterna (18).

En la carrera administrativa civil ostenta els càrrecs de Cònsul i Augur a Roma, és Proconsul de la Província d'Àfrica Proconsular amb

probable residència a Cartago, és Legat d'August i Propretor de la Província de **Moèsia Inferior** amb residència a Novae, a la actual Bulgària; a Roma és inspector d'obres públiques i d'edificis sagrats. Continuant a Roma compleix vàries altres funcions com Inspector de camins i vies, prefecte d'abasteixements de la Ciutat i complí les funcions religioses de Flami de Roma. Fou candidat al càrrec de Tribú de la Pleb i al càrrec de Cuestor a Roma. Finalment també a Roma fou Tribú Monteal encarregat de les encuyacions d'or, argent i coure (19).

Entre els càrrecs militars tingué el de Legat de la Legió VI **Victrix** a Britànnia probablement de guarnició al mur d'Adrià a Escòcia; fou Tribú de la Legió I **Adiutricis Pia Fidelis** de guarnició a Novae a la "**Moèsia Inferior**"; també tingué el càrrec de Tribú Militar de la Legió XI **Claudia** de guarnició a la Dàcia, probablement al campament de **Durostorum** a la actual Rumania i estigué igualment com a Tribú Militar de la Legió XIV **Gemina Martia Victrix** de guarnició a la fortalesa de **Carnuntum**, prop de l'actual Viena, al limes danubià. No consten les seves condecoracions, el que contrasta amb la gran quantitat de condecoracions del seu pare i tampoc no és probable que durant el seu servei militar hagués d'intervenir en moltes accions bèl·liques, i més bé sembla haver sigut un militar de guarnició i de temps de pau.

Entre els càrrecs de govern provincial la relació de les inscripcions esmenta el de Procònsul de la Província d'Àfrica Proconsular i legat de la província d'Àfrica, Diocèsi de Cartago, estant a les ordres del seu pare quan aquell era Procònsul de tota la Província d'Àfrica Proconsular (20).

### Els banys construïts a Barcelona objecte de la inscripció

Realment és evident que la inscripció principal (CIL-4509) era una memòria o commemoració de la donació feta per Llucci Minici Natal i el seu fill a la ciutat de Barcelona, d'uns banys amb pòrtic i conducció d'aigua construït en un predi o terreny dels donants i a expenses dels donants. No sabem la situació exacta d'aquests banys, que creiem eren una cosa diferent de les termes públiques de Barcelona, al·ludides en una inscripció de l'any 190-200 i dedicada a **Lucius Cecilius Optatus**. Aquests banys de fundació privada, tampoc no sabem com eren, si eren uns banys solament amb aigua freda o constituïen unes veritables termes a l'estil romà. Desconeixem tot sobre la seva situació, disposició, tamany, etc., si bé sembla que el pòrtic era un element principal d'aquesta construcció i aquest pòrtic podria ésser a manera d'un gran porxo exterior, al costat o al voltant de l'edifici dels banys, ja en disposició de nàrtex davant de la porta, ja d'un porxo tot al voltant de l'edifici. La inscripció sembla indicar que també es va haver de construir un aqüeducte per abastir d'aigua aquests banys, si bé no sabem si aquest aqüeducte era per l'interior del perímetre urbà, o venia de l'exterior, en quin cas podria ésser el del Carrer dels Archs, ja que és fàcil que entressin en el perímetre urbà de Barcelona, més d'un aqüeducte (21).

La ciutat de Barcelona agraïda per la donació dels banys, va fer un monument probablement en memòria de Llucci Minici Natal o al menys en un lloc públic, va posar la làpida (22).

La inscripció CIL-4510, està dedicada al fill solament, que es diu Lluci Minici Natal Quadroni Ver, per un dels seus clients anomenat Lluci Semproni Carpi, que la va col·locar en el lloc assignat per decret dels decurions o magistrats municipals (23) i la inscripció CIL-4511, va ésser dedicada en agraïment també al fill pels augustals de Barcelona (24).

## Notes bibliogràfiques

1. MARINER BIGORRA, S.: "Inscripcions romanes de Barcelona". Barcelona, 1973.
2. HUBNER, Ae.: "Corpus Inscriptionum Latinorum", II. Berlin, 1869.
3. DESSAU, H.: "Inscriptiones latinae selectae". Berlin, 1916.
4. BATLLE, P.: "Epigrafia latina". Barcelona, 1946.
5. VIVES, J.: "Inscripciones cristianas de la España Romana y Visigoda". Barcelona, 1969.
6. ALMAGRO, M. y otros: "Carta Arqueológica de España. Provincia de Barcelona". Barcelona, 1946.
7. CARRERAS CANDI, F.: "Les aigües i banys de Barcelona". Boletín de la Real Academia de Bellas Artes, 2. Barcelona, 1903.
8. BALIL, A.: "Miscellania Barcinonensia II". Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad, 2. Barcelona, 1964.
9. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.
10. PETIT, P.: "La paz romana". Barcelona, 1969.
11. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.
12. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.
13. ETIENNE, R.: "Le culte imperial dans la Peninsule Iberique d'Auguste a Diocletien". Paris, 1958.
14. ALFLODY, G.: "Das Römische Pannonien. Das Altertum". Budapest, 1963.
15. ROMANELLI, P.: "Storia delle province romane dell'Africa". Roma, 1959.
16. PARKER, H.M.D.: "The roman legions". Cambridge, 1961.
17. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.
18. PETIT, P.: obra esmentada.
19. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.
20. ROMANELLI, P.: obra esmentada.
21. CARRERAS CANDI, F.: obra esmentada.
22. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.



23. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.

24. MARINER BIGORRA, S.: obra esmentada.